

ZBORNICA ZDRAVSTVENE IN BABIŠKE NEGE SLOVENIJE - ZVEZA STROKOVNIH DRUŠTEV
MEDICINSKIH SESTER, BABIC IN ZDRAVSTVENIH TEHNIKOV SLOVENIJE

Delovna skupina za nenasilje v zdravstveni negi

PRIPOROČILA

PREPOZNAVANJE IN OBRAVNAVA ZLORABLJENEGA OTROKA

Priporočila za prepoznavanje in obravnavo zlorabljenega otroka¹, ki smo jih oblikovali v Delovni skupini za nenasilje v zdravstveni negi², ki že dvajset let deluje pri Zbornici zdravstvene in babiške nege Slovenije – Zvezi strokovnih društev medicinskih sester, babic in zdravstvenih tehnikov Slovenije, so v prvi vrsti namenjena zaposlenim v zdravstveni in babiški negi, a verjamemo, da so lahko uporabna tudi za druge zaposlene v zdravstvu.

Pravna podlaga za priporočila je **Zakon o preprečevanju nasilja v družini**, ki določa, da je **dolžnost prijavljanja ogrožajočega nasilja v družini, posebno pa nad otroki, splošna in zavezuje vse zdravstvene delavce, ne glede na delovno mesto, položajno moč in pripadnost poklicni skupini**. Prav tako **Pravilnik o pravilih in postopkih pri obravnavanju nasilja v družini pri izvajanju zdravstvene dejavnosti³** določa, da mora v nujnih primerih, ko je ogroženo življenje žrtve nasilja ali njenih otrok, zdravstveni delavec takoj obvestiti policijo ali pristojni center za socialno delo.

Pri navajanju ključnih korakov prepoznavanja in obravnave nasilja nad otroki smo sledili **Strokovnim smernicam za obravnavo nasilja v družini pri opravljanju zdravstvene dejavnosti⁴**, ki so krovni strokovni dokument na tem področju. **Veliko pozornosti smo namenili prepoznavanju znakov zlorabe, kajti otroci sami pogosto ne znajo ali ne zmorejo spregovoriti o nasilju, ki ga doživljajo**. Zato je zelo pomembno, da imamo zaposleni v zdravstvu tudi na tem področju ustrezna znanja in veščine. Le tako bomo lahko strokovno in odgovorno ukrepali v zaščito otrok, ki so najbolj ranljivi del naše družbe in zato odvisni od našega etičnega ravnanja. **Pri tem naj bo naše skupno vodilo, da je varnost otroka vedno na prvem mestu!**

¹V skladu z Zakonom o preprečevanju nasilja v družini je otrok oseba do izpolnjenega 18. leta starosti.

²Priporočila so pripravili

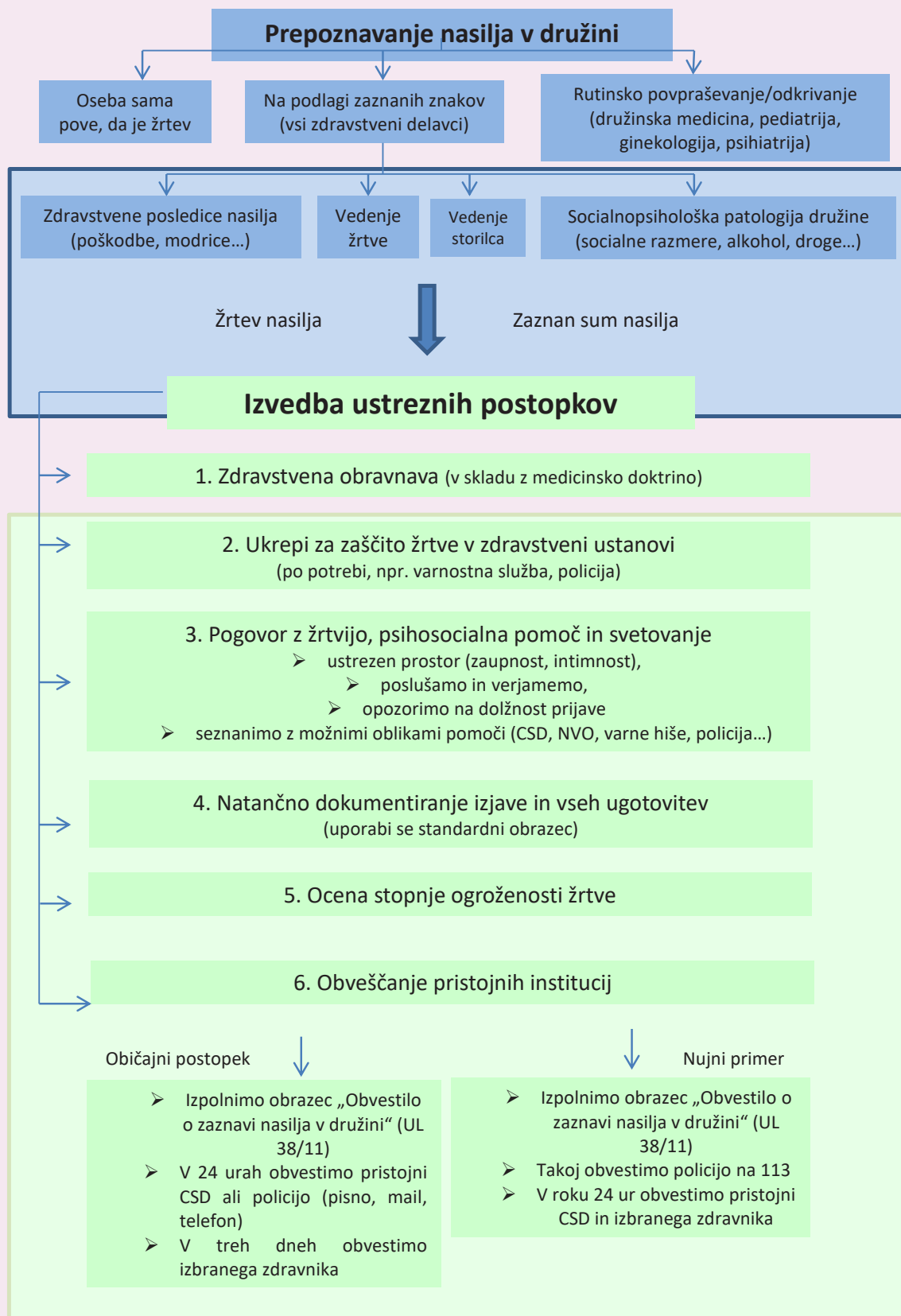
Sonja Kovač, Doroteja Lešnik Mugnaioni, Irena Špela Cvetežar, Darinka Klemenc, Vesna Sekelj Rangus, Aljoša Lapanja ter Urban Bole.

³Pravilnik o pravilih in postopkih pri obravnavanju nasilja v družini pri izvajanju zdravstvene dejavnosti (Uradni list RS, št. 38/11)

⁴Strokovne smernice za obravnavo nasilja v družini pri opravljanju zdravstvene dejavnosti, Ministrstvo za zdravje, 2015.

OBRAVNAVA ŽRTEV NASILJA V DRUŽINI V ZDRAVSTVENIH USTANOVAH

(VIR: Strokovne smernice za obravnavo nasilja v družini pri opravljanju zdravstvene dejavnosti, MZ, 2015)

NASILJE NAD OTROKOM JE ZLORABA OTROKA!

Zloraba ali trpinčenje otroka zajema vse oblike slabega ravnanja, telesnega ali čustvenega nasilja, spolne zlorabe, zanemarjanja, izpostavljanja otroka, ki ogroža ali dejansko škoduje otrokovemu zdravju, preživetju, razvoju ali spoštovanju, v okviru odnosa, ki obsega odgovornost, zaupanje in moč⁵. Trpinčenje je vse, kar moti in omejuje otrokov osebnostni razvoj, mu omogoča oblikovanje pozitivne samopodobe, posega razdiralno v gradnjo njegove integritete ter izkorišča njegovo nemoč in odvisnost⁶.

Prepoznavna nasilja ali zlorabe otroka je težka. Nanj kažejo različni znaki. Noben od posameznih znakov sam po sebi ne dokazuje zlorabe, saj je lahko posledica drugih stanj. Vse znake in simptome je potrebno obravnavati v okviru vsega, kar je povezano z otrokom, družinskimi okoliščinami in odnosi v družini⁷. Pomembna je multidisciplinarna obravnava in sodelovanje različnih strokovnih delavcev.

Prepoznavanje nasilja nad otroki

Zaposleni v zdravstveni negi so pri svojem delu praviloma v neposrednem stiku z mladoletnimi pacienti in imajo tako veliko priložnosti za oblikovanje zaupnega odnosa z njimi. **Z naklonjenostjo, razumevanjem in empatijo pristopajo k otrokom in s tem vzpostavljajo prostor zaupnosti**, ki je ključen za zaznavo nasilja nad otroki.

Ta zaupni odnos otroku odpira pot k izpovedi o stiski, ki jo preživlja, hkrati pa zaposlenim v zdravstveni negi omogoča hitrejšo prepoznavo znakov, ki kažejo na zlorabo otroka. Pomembno se je zavedati, da ima zdravstvena nega na področju odkrivanja nasilja nad otroki ključno vlogo v zdravstvu.

Znaki nasilja nad otroki⁸

Nasilje ali zlorabo nad otrokom lahko razdelimo v štiri osnovne oblike: fizično nasilje, spolno nasilje, psihično nasilje in zanemarjanje otroka, ki se lahko zgodijo doma oziroma v družini, lahko pa tudi v institucionalnem varstvu, v vzgojno izobraževalnih zavodih, verskih, športnih, zdravstvenih in drugih ustanovah.

Fizično nasilje

Fizično nasilje je lahko posledica izgube samokontrole odrasle osebe ali zavestno in namerno povzročanje trpljenja otroku. Pri prepoznavanju fizičnega nasilja moramo biti pozorni na:

- nepojasnjene poškodbe,
- poškodbe, ki imajo značilen vzorec,
- podplutbe na nenavadnih mestih,
- poškodbe, ki so v različnih stadijih celjenja,
- opekline,
- odklanjanje pogovora o poškodbah,
- pokrite okončine v toplem vremenu,
- poškodbe dojenčka (glava in obraz).

Najbolj pogoste oblike fizičnega nasilja so: lasanje, klofutanje, povzročanje opeklin, udarci, zlomi, poškodbe notranjih organov, poškodbe glave.

⁵Strokovne smernice za obravnavo nasilja v družini pri opravljanju zdravstvene dejavnosti, Ministrstvo za zdravje, 2015.

⁶Kersnik, Tušek. Trpinčen otrok v ambulanti zdravnika družinske medicine. Poškodbe v osnovnem zdravstvu. Zbornik predavanj/II spominsko srečanje dr. Janija Kokolja. Združenje zdravnikov družinske medicine. Slovensko zdravniško društvo. Ljubljana; 2003: 1-2.

⁷Breclj Kobe. Sum na trpinčenje otroka. Izbrana poglavja iz pediatrije. Medicinska fakulteta Univerze v Ljubljani. Katedra za pediatrijo. Ljubljana.; 2011: 292- 308.

⁸Znaki nasilja nad otroki so v celoti povzeti iz Strokovnih smernic za obravnavo nasilja v družini pri opravljanju zdravstvene dejavnosti. Ministrstvo za zdravje, 2015.

Spolno nasilje

Spolno nasilje oziroma spolna zloraba otroka je vsak stik med odraslo osebo in spolno nezrelim otrokom zaradi spolne zadovoljitve odraslega ali spolni stik z otrokom ob uporabi sile, groženj ali prevare z namenom, da bi storilec dosegel otrokovo sodelovanje. Spolna zloraba je tudi spolni stik, ki ga otrok ni mogel odkloniti zaradi razlike v starosti, moči ali narave odnosa z odraslim. Spolno nasilje je ravnanje s spolno vsebino, v katero je otrok prisiljen in zaradi stopnje razvoja ne razume njenega pomena. Storitci so pogosto otroku poznane osebe, ki jim odnos z otrokom pomeni prevlado moči in odgovornosti.

Na spolno zlorabo otroka posumimo, kadar:

- ima nerazložljivo, vztrajno bolečino, poškodbo, krvavitev ali neobičajni izcedek iz anogenitalnega predela,
- ima spolno prenosljive okužbe,
- gre za nosečnost mladoletne osebe.

Psihično nasilje

Psihično nasilje oziroma psihična zloraba je ravnanje, s katerim storilec otroku povzroči strah, ponižanje, občutek manjvrednosti, ogroženosti in druge duševne stiske. Pri čustveni zlorabi v odnosu med staršem in otrokom niso izpolnjene otrokove potrebe po naklonjenosti, potrditvi in varnosti. Psihično nasilje je najpogostejša oblika nasilja nad otroki v družini, ki pa ga je najtežje prepoznati in dokazati, saj ni očitnih znakov poškodb.

Psihično nasilje nad otrokom se lahko kaže kot:

- pripisovanje negativnih značilnosti otroku,
- prezgodnje nalaganje odgovornosti in dela otroku,
- čustvena ne-razpoložljivost enega od staršev,
- premalo ali preveč zaščite otroka,
- odtegotanje pozornosti,
- žalitve,
- zasmehovanje,
- manipuliranje,
- zastraševanje,
- sramotenje.

Zanemarjanje

Pri zanemarjanju gre v širšem smislu za dejanja, s katerimi odrasli ogrožajo otrokove telesne, čustvene in intelektualne potrebe in mu s tem onemogočajo ustrezen razvoj¹¹. Kaže se kot nezadovoljevanje otrokovih temeljnih potreb, kar ima za posledico nenapredovanje v razvoju in se kaže lahko kot:

- nezadovoljiva prehrana,
- neprimerna obleka,
- slaba osebna higiena,
- pomanjkanje spanja,
- pomanjkanje nadzora,
- pomanjkanje rutine, učenja, pravil,
- zanemarjanje zdravstvenega stanja otroka,
- zanemarjanje izobraževanja otroka.

¹¹Uranker. Trpinčen otrok v zdravstveni negi. Obzor Zdr N 2000; 34: 33-38.

Fizično nasilje	Spolno nasilje	Psihično nasilje	Zanemarjanje
Beg od doma	Hiperseksualizirano vedenje	Osamljenost	Kopičenje in iskanje hrane
Agresivne reakcije	Siljenje drugega otroka k spolnim aktivnostim	Razvojni zaostanki	Odsotnost od pouka
Izbruhi jeze	Spolno vsiljivo vedenje do odraslih	Starosti neprimerna vedenja	Utrujenost
Impulzivnost	Starosti neprimerno znanje o spolnosti	Strah pred neuspehom	Žalost
Strah pred dotikom	Neobičajno prejemanje daril, denarja	Nihanje razpoloženja	Nerazpoloženost
Spremembe v učnem uspehu	Skrivnosti o novih prijateljih	Pretirana ubogljivost	Nezmožnost osredotočenja pri pouku
Umik od družine	Spremembe v učnem uspehu	Pretirana redoljubnost in čistoča	Nasprotuje odhodu domov
Umik od prijateljev	Škodljiva raba alkohola in prepovedanih drog	Pretirano iskanje pozornosti	Slaba osebna higiena
Negativna samopodoba	Tatvine	Slabi medvrstniški odnosi	Poškodbe
Samomorilne misli	Strah ob dotiku	Poskusi bega	Nesreče
Avtodestruktivno vedenje	Močenje postelje	Tesnobnost	
	Nekontrolirano odvajanje blata	Zaskrbljenost	
		Prevzemanje vloge staršev	

Če zaznamo znake nasilja nad otrokom, moramo ukrepati ter sum nasilja prijaviti. Ukrepano v skladu z **Zakonom o preprečevanju nasilja v družini** ter **Pravilnikom o pravilih in postopkih pri obravnavanju nasilja v družini pri izvajanju zdravstvene dejavnosti**.

Izvedba ustreznih postopkov ob zaznavi nasilja nad otroki

Pri zdravstveni obravnavi in v postopkih, ki sledijo zaznavi nasilja nad otrokom, morajo zdravstveni delavci upoštevati specifične potrebe otrok in posledice, ki jih imajo zaradi izkušenj z nasiljem. **Zdravstvena obravnava otroka, ki je žrtev nasilja, je strokovna le, če temelji na etiki skrbi in na načelu, da je varnost otroka vedno na prvem mestu.**

1. Izvajanje ukrepov znotraj zdravstvene ustanove

Nasilje ali zlorabo nad otrokom lahko razdelimo v štiri osnovne oblike: fizično nasilje, spolno nasilje, psihično nasilje in zanemarjanje otroka, ki se lahko zgodijo doma oziroma v družini, lahko pa tudi v institucionalnem varstvu, v vzgojno izobraževalnih zavodih, verskih, športnih, zdravstvenih in drugih ustanovah.

Če smo na delovnem mestu neposredno priče kateri koli obliki nasilne komunikacije staršev nad otrokom, se moramo takoj odzvati z jasnim sporočilom, da je takšna komunikacija nesprejemljiva in doseči prekinitvev nasilja. Starše moramo opozoriti na svojo zakonsko obveznost ukrepanja ter prijave nasilja. Po presoji - glede na zaznano ogroženost otroka - lahko zahtevamo pogovor staršev s socialno službo zdravstvene ustanove, ki ga ustrezno dokumentiramo in obvestimo center za socialno delo.

2. Pogovor z otrokom, ki kaže znake nasilja

Otroci, ki so žrtve nasilja, so zelo ranljivi. V pogovoru z njimi smo previdni in upoštevamo njihovo starost ter stopnjo zrelosti. Pri otroku je prepoznavanje znakov posledic nasilja izjemno pomembno, saj otrok ne zna in oziroma ne zmore povedati, kaj se mu dogaja. Otrok je tudi odvisen od družine in zato jo praviloma zagovarja.

Pri pogovoru z otrokom, pri katerem opazamo znake nasilja, se držimo naslednjih usmeritev¹²:

- delujemo pomirjujoče,
- zagotovimo varno okolje,
- previdno izberemo način pristopa k tej temi,
- sprašujemo previdno in počasi,
- verjamemo,
- smo nepristranski, ne analiziramo in ne obsojamo tega, kar pove,
- pozorno poslušamo in opazujemo njegovo verbalno in neverbalno komunikacijo,
- otrok naj pove toliko, kolikor hoče in zmore, zato ne silimo vanj in mu ne ponujamo lastnih besed, razlag, pojmov,
- povemo mu, da je prav, da se nam je zaupal in da nam je žal, da se je nasilje zgodilo,
- ne obsojamo ali kritiziramo družinskih članov (domnevnih storilcev), ampak se usmerimo v neprimerna nasilna dejanja, ki jih je otrok doživel,
- otroku pri pogovoru vseskozi sporočamo, da je varen in da bomo poskrbeli za ustrezno pomoč.

¹²Strokovne smernice za obravnavo nasilja v družini pri opravljanju zdravstvene dejavnosti, Ministrstvo za zdravje, 2015.

3. Dokumentiranje

Ob sumu na nasilje nad otrokom je potrebno opažanja čim bolj natančno zabeležiti z vsemi podatki, ki so lahko v nadaljnji obravnavi pomembni. Dokumentacija mora biti čim bolj natančna in popolna.

Pri zapisu upoštevamo vsa dejstva, ki jih je otrok povedal. Navajamo njegove besede, ne interpretiramo ali posplošujemo.

Pri dokumentiranju uporabimo standardizirani obrazec **Dokumentiranje obravnave otroka ob sumu nasilja in zlorabe**, ki je del Strokovnih smernic za obravnavo nasilja v družini pri izvajanju zdravstvene dejavnosti.

Dokumentacija moramo hraniti v zdravstveni instituciji v skladu z Zakonom o zbirkah podatkov s področja zdravstvenega varstva¹³.

4. Obveščanje pristojnih institucij

Osnovno načelo v postopku obravnave zaznanega suma zlorabe otroka je zagotoviti varnost in dobrobit otroka ter brez odlaganja zaznano nasilje prijaviti pristojnim institucijam.

Sum nasilja nad otrokom je dolžan prijaviti vsak, ki sum zazna. Posebno odgovornost imajo pri tem zdravstveni delavci. Pri zaznavi nasilja nad otrokom **moramo v 24 urah obvestiti pristojni Center za socialno delo ali policijo.**

Pri obveščanju pristojnih institucij uporabimo Obvestilo o zaznavi nasilja v družini - predpisani obrazec za prijavo nasilja v družini v zdravstveni dejavnosti¹⁴.

¹³Zakon o zbirkah podatkov s področja zdravstvenega varstva (Uradni list RS, št. 65/00, 47/15 in 31/18)

¹⁴Pravilnik o pravilih in postopkih pri obravnavanju nasilja v družini pri izvajanju zdravstvene dejavnosti, MZ, 2011

PRILOGA

Številka:

Datum:

Obvestilo o zaznavi nasilja v družini

Podatki o zdravstvenem zavodu oziroma izvajalcu zdravstvene dejavnosti		
Podatki o domnevni žrtvi nasilja v družini	Priimek in ime:	
	Datum rojstva:	
	Spol:	
	Naslov:	
Zapis o stanju oziroma o okoliščinah, na podlagi katerih je mogoče sklepati, da se izvaja nasilje v družini, in datum in čas, ko je žrtev nasilja o tem poročala:		
Ali gre za sum kaznivega dejanja, o katerem je zdravstveni delavec obvestil policijo po telefonu? DA NE		
Ali gre za okoliščine, na podlagi katerih je mogoče sklepati, da je žrtev nasilja otrok? DA NE		
Ali gre za nujni primer, ko je ogroženo življenje žrtve nasilja ali njenih otrok? DA NE		
Obrazložitev:		
Izbrani zdravnik oziroma pediater, ki v skladu s Pravilnikom o pravilih in postopkih pri obravnavanju nasilja v družini pri izvajanju zdravstvene dejavnosti (Uradni list RS, št. 38/11) prejme to obvestilo: Ime in priimek: Zdravstveni zavod oziroma izvajalec zdravstvene dejavnosti:		
Ime in priimek zdravstvenega delavca, ki je zapis sestavil:	Zapis zaključen ob:	Podpis zdravstvenega delavca:

Podpis odgovorne osebe in žig zdravstvenega zavoda oziroma izvajalca zdravstvene dejavnosti